

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНІЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
“ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

Факультет “Автомобільні дороги”

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Декан факультету
_____ В.В. Пархоменко
“ ____ ” _____ 2011 р.

Рекомендовано
навчально-методичною
комісією факультету,
протокол засідання № _____
від “ ____ ” _____ 2011 р.
Голова комісії
к.т.н., доц. _____ Л.М. Морозова

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

дисципліни циклу нормативної частини

“Екологічний менеджмент і аудит”

галузь знань “Природничі науки”

напрямок підготовки 0708 “Екологія, охорона навколишнього середовища
та природокористування”

спеціальність 7.070801 “Екологія та охорона навколишнього середовища ”

курс – 5, семестр – 9

Рекомендовано кафедрою “Менеджмент організацій”,
протокол № _____ від “ ____ ” _____ 2011 р.

Зав. кафедрою “Менеджмент організацій ”

к.е.н., доц. _____ Ю.Н. Деречинський

Програму склав:

_____ О.Ю. Руднева
“ ____ ” _____ 2011 р.

Рекомендовано навчально-методичною комісією спеціальності “Екологія та
безпека життєдіяльності”, протокол засідання № ____ від “ ____ ” _____ 2011 р.

Голова комісії д.т.н., проф. _____ С.П. Висоцький

Горлівка 2011 р.

Лист перезатвердження робочої програми
з дисципліни “Екологічний менеджмент і аудит”

Вніс зміни до програми
_____ 20__ р.
“ _____ ”

Рекомендована кафедрою
“Менеджмент організацій”, протокол
засідання №__ від “ _____ ” 20__ р.,
Зав. кафедрою:

Затверджена навчально-методичною
комісією факультету “Автомобільні
дороги”, протокол засідання №_____
від “ _____ ” 20__ р.,
Голова комісії:

Вніс зміни до програми
_____ 20__ р.
“ _____ ”

Рекомендована кафедрою
“Проектування доріг і штучних
споруд”, протокол засідання
№__ “ _____ ” 20__ р.,
Зав. кафедрою:

Затверджена навчально-методичною
комісією факультету “Автомобільні
дороги”, протокол засідання №_____
від “ _____ ” 20__ р.,
Голова комісії:

Вніс зміни до програми
_____ 20__ р.
“ _____ ”

Рекомендована кафедрою
“Проектування доріг і штучних
споруд”, протокол засідання
№__ “ _____ ” 20__ р.,
Зав. кафедрою:

Затверджена навчально-методичною
комісією факультету “Автомобільні
дороги”, протокол засідання №_____
від “ _____ ” 20__ р.,
Голова комісії:

1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

1.1 Загальні положення

Робоча програма і плани розроблені відповідно до наказу МОН від 19.06.02 №11/9-307 “Про завершення розробки галузевих стандартів вищої освіти”, наказу МОН від 20.10.2004 №812 “Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу”. Складені згідно з ГСВО “Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста” за спеціальністю 7.070801 “Екологія та охорона навколишнього середовища” напряму підготовки 0708 “Екологія”, ГСВО “Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста за спеціальністю” 7.070801 Екологія та охорона навколишнього середовища напряму підготовки 0708 “Екологія”.

Дисципліна “Екологічний менеджмент і аудит” входить до циклу професійно-орієнтованої, гуманітарної і соціально-економічної підготовки.

Забезпечення економічного зростання при одночасному зменшенні деструктивного впливу виробничої діяльності на довкілля обумовлює необхідність суттєвих перетворень в системі управління підприємствами, які б супроводжувалися підвищенням уваги до екологічних аспектів, вивченням можливостей переорієнтації виробництва на енергозберігаючі і ресурсозаощаджувальні технології. За останнє десятиріччя в світовій практиці виникли глибокі якісні зміни в підходах до розв’язання екологічних проблем. Одним з ефективних шляхів зниження та запобігання впливу промислового виробництва на довкілля є запровадження систем екологічного менеджменту. Це обумовлює актуальність вивчення дисципліни “Екологічний менеджмент і аудит”.

До навчальної дисципліни входять змістовні модулі із шифрами ПН.01, ПН.02, ПН.03, ГЕ.01:

- 1) організаційні аспекти планування, забезпечення та підготовки еколого-орієнтованого менеджменту персоналу (ПН.01);
- 2) система менеджменту довкілля підприємства (ПН.02);
- 3) методи і технології еко-аудиту (ПН.03);
- 4) соціальні аспекти екологічного аудиту (ГЕ.01).

1.2 Мета викладання дисципліни

Мета дисципліни полягає в забезпеченні майбутніх спеціалістів з екології загальними теоретичними і практичними знаннями, уміннями і навичками з питань екологічного менеджменту і аудиту, необхідних для успішної трудової діяльності.

1.3 Задачі вивчення дисципліни і основні вимоги до рівня засвоєння змісту дисципліни

Основними задачами вивчення дисципліни є:

- 1) вивчення принципів адміністративного управління екологічним підрозділом підприємства та організації його діяльності;
- 2) з'ясування екологічних аспектів планування, забезпечення та підготовки кадрів;
- 3) вивчення принципів, функцій, методів, інформаційного забезпечення системи екологічного менеджменту підприємства;
- 4) розвиток у студентів навиків і умінь використовувати інструменти і технології екологічного аудиту;
- 5) з'ясування соціоекологічних аспектів еко-аудиту, формування екологічного мислення.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати:

- 1) принципи організації роботи екологічного підрозділу підприємства;
- 2) екологічні аспекти планування, забезпечення та підготовки кадрів;
- 3) механізм екологічного управління в умовах міжнародного співробітництва;
- 4) принципи, функції, методи системи екологічного менеджменту підприємства;
- 5) методи і технології екологічного аудиту;
- 6) соціоекологічні аспекти еко-аудиту.

вміти:

- 1) підготувати проекти документації з питань охорони навколишнього середовища на підприємствах і установах;
- 2) координувати дії міжнародного співробітництва в галузі природокористування;
- 3) проводити екологічний менеджмент та аудит функціонування виробництва;
- 4) здійснювати підбір кадрів, організовувати екологічну підготовку персоналу та діяльність громадської організації;
- 5) вміти виховувати екологічну свідомість у населення;
- 6) розробляти комплекс управлінських рішень щодо управління екологічною ситуацією на стратегічному і тактичному рівнях;
- 7) управляти роботою очисних споруд.

1.4 Перелік дисциплін, необхідних для вивчення даної дисципліни

Базою курсу “Екологічний менеджмент і аудит” є наступні основні дисципліни: “Вища математика”, “Економіка природокористування”, “Екологічна експертиза”, “Управління природоохоронною діяльністю”, “Моніторинг навколишнього середовища”, “Екологічне право”,

“Моделювання і прогнозування стану навколишнього середовища”, “Екологія людини”, “Методи вимірювання параметрів навколишнього середовища”, “Безпека життєдіяльності”, “Обчислювальна техніка і програмування”, “Охорона праці”, “Очищення води та стоків”.

Методика вивчення курсу базується на синтезі лекцій, семінарських, практичних занять, які передбачають розв’язання розрахункових задач, аналіз конкретних ситуацій, тестування та самостійної позааудиторної роботи студентів.

1.5 Місце дисципліни в професійній підготовці спеціаліста

“Екологічний менеджмент і аудит” відноситься до циклу дисциплін професійно-орієнтованої, гуманітарної і соціально-економічної підготовки спеціалістів за спеціальністю 7.070801 “Екологія та охорона навколишнього середовища”.

2. РОЗКЛАД НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН

Розподіл навчальних годин дисципліни “Екологічний менеджмент і аудит” за основними видами навчальних занять наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Розклад навчальних годин дисципліни “Екологічний менеджмент і аудит”

Види навчальних занять	Всього		Семестр
	годин	кредитів ECTS	1
Загальний обсяг дисципліни	126	3,5	126
1. Аудиторні заняття	51		51
з них:			
1.1 лекції	34		34
1.2 практичні заняття	17		17
2. Самостійна робота,	43		43
з них:			
2.1 підготовка до лекційних занять	17		17
2.2 підготовка до практичних занять	13		13
2.3 індивідуальне завдання	9		9
2.3 підготовка до МК 1	2,25		2,25
2.4 підготовка до МК 2	2,25		2,25
3. Контрольні заходи	32		Іспит

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

3.1 Лекційні заняття

Тема і зміст лекцій дисципліни “Екологічний менеджмент і аудит” наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Теми і зміст лекцій

№ теми	Назва теми та її зміст	Обсяг лекцій, ак. годин	Обсяг самостійної роботи, ак. годин
1	2	3	4
	<i>Модуль 1</i>		
1	Адміністративне управління екологічним підрозділом підприємства. Організація роботи екологічного підрозділу.	4	2
2	Еколого-орієнтований менеджмент персоналу. Екологічні аспекти планування, забезпечення та підготовки кадрів.	4	2
3	Екологічний менеджмент в умовах міжнародного співробітництва. Екологічне обґрунтування та розробка проектів природоохоронних заходів в галузі міжнародного співробітництва.	4	2
4	Система менеджменту довкілля підприємства. Інформаційна система менеджменту довкілля та система екологічної документації підприємства. Екологічна культура підприємства як фактор менеджменту довкілля.	6	3
	<i>Модуль 2</i>		
5	Екологічний контролінг як інструмент аналізу, планування, управління та контролю екологічно релевантних видів діяльності підприємств. Технологічний контроль роботи очисних споруд.	4	2
6	Організація контролю забруднення навколишнього природного середовища: атмосферного повітря, водних ресурсів; контроль руху твердих відходів. Екологічний баланс як інструмент еко-менеджменту підприємства. Оптимізація технологій очищення стічних вод, атмосферного повітря.	4	2

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
7	Методи і технології еко-аудиту: суть і принципи управління екологічною ситуацією, стратегія і тактика управління екологічною ситуацією. Участь підприємств в системі екологічного аудиту.	4	2
9	Соціоекологічні аспекти аудиту. Пропаганда екологічних знань. Формування екологічного мислення.	4	2
Всього лекційних занять:		34	17

3.2 Практичні заняття

Таблиця 3.2 – Теми і зміст практичних занять

№ тем и	Назва теми та зміст практичних занять	Обсяг практичних занять, ак. годин	Обсяг самостійної роботи, ак. годин
<i>Модуль 1</i>			
1	Розробка проекту наказу з питань охорони навколишнього середовища.	2	1
2	Складення балансу витрат коштів для проведення екологічного дослідження.	2	1
3	Розробка проекту природоохоронних заходів в галузі міжнародного співробітництва. Визначення економічної та соціальної ефективності проекту.	2	2
4	Аналіз державної статистичної звітності підприємств щодо обсягів і характеру викидів (скидів, розміщення) забруднювачів у довкілля.	2	2
<i>Модуль 2</i>			
5	Розробка інженерно-екологічних заходів для оптимізації стану навколишнього середовища.	2	2
6	Розрахунок еколого-економічних затрат для впровадження еколого-інженерних заходів.	2	1
7	Розробка стратегії і тактики управління екологічною ситуацією на рівні підприємства.	3	2
8	Визначення соціальних наслідків виробничої діяльності для здоров'я населення.	2	2
Всього практичних занять:		17	13

3.3 Самостійна робота студентів

Самостійна робота студентів складається з самостійного опрацювання навчальної, методичної літератури та наукової періодики при підготовці до лекційних та практичних занять, виконання індивідуального завдання, а також роботи з підготовки до МК 1 та МК 2. Обсяг самостійної роботи наведено в табл. 2.1, 3.1, 3.2.

В результаті самостійної роботи студенти повинні:

- вміти користуватися навчально-методичною та періодичною літературою;
- аналізувати сучасну ситуацію з організації екологічного управління на підприємстві;
- вміти працювати з документами нормативно-законодавчої бази з екологічного управління.

3.3.1 Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання виконується в декілька етапів (табл.3.3):

Таблиця 3.3 – Етапи виконання індивідуального завдання студентами

№	Етап роботи	Зміст етапу	Кількість годин
1	Складення реєстру значимих екологічних аспектів підприємства (виробничого підрозділу)	Скласти реєстр із 10-15 значимих екологічних аспектів підприємства (виробничого підрозділу) на вибір студента із зазначенням: – місця виникнення аспекту (цех, виробництво, підрозділ); – виду діяльності (процес, устаткування); – впливу на навколишнє середовище (наслідки); – посилань на нормативні документи, які регламентують управління екологічним аспектом; – умовами виникнення (нормальні, аварійні).	2,5
2	Експертна оцінка аспектів за складеним реєстром	Студентам розбитися на групи з п'яти осіб. За допомогою методики експертної оцінки, заснованої на кваліметричних методах аналізу, здійснити ранжування екологічних аспектів за реєстром кожного учасника групи для об'єктивної оцінки показників.	2,5
3	Розробка технологічних (організаційних) заходів	За результатами експертної оцінки запропонувати технологічні (організаційні) заходи для зменшення негативного впливу найбільш вагомих екологічних аспектів на навколишнє середовище. Розрахувати екологічний та економічний ефекти від запропонованих заходів.	3
4	Оформлення роботи	Результати завдання оформити письмово з додаванням анкет оцінки значимості екологічних аспектів кожного з експертів групи.	1
Разом:			9

4. ЗАСОБИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

4.1 Види контролю:

4.1.1 вхідний контроль;

4.1.2 поточний контроль (модульно-рейтинговий контроль: МРК-1, МРК-2);

4.1.3 підсумковий (семестровий) контроль – іспит;

4.1.4 контроль залишкових знань з вивченої дисципліни.

4.1.1 Перелік питань до вхідного контролю:

1. Поняття про індикатори сталого розвитку.
2. Поняття про людський чинник та його роль у виникненні небезпек.
3. Промислове виробництво і довкілля.
4. Техногенне забруднення атмосфери, гідросфери, літосфери.
5. Види забруднень довкілля та здоров'я людини.
6. Методи та методика кількісної оцінки екологічних та соціальних наслідків промислового виробництва.
7. Оцінка екологічних та соціальних ризиків виникнення несприятливого впливу техногенної діяльності.
8. Паспорт безпеки речовин, матеріалів.
9. Паспорт ризику об'єкту.
10. Загальна характеристика промислових відходів.
11. Методи утилізації відходів.
12. Гранично допустимі викиди та скиди забруднюючих речовин в довкілля.
13. Проект нормативів ГДВ та ГДС.
14. Розробка, обґрунтування і контроль виконання проектів гранично-допустимих та тимчасово узгоджених скидів, викидів.
15. Ліміти викидів, скидів забруднюючих речовин, розміщення відходів в довкіллі.
16. Дозволи на викиди забруднюючих речовин.
17. Контроль забруднення природного середовища технічними засобами.
18. Загальні уявлення про моніторинг довкілля, обґрунтування доцільності його здійснення.
19. Порядок проведення та економічний механізм екологічної експертизи.
20. Методика оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні та будівництві споруд.
21. Нормативна та законодавча база екологічної експертизи.
22. Державне регулювання та управління в галузі екологічної експертизи.
23. Міжнародне співробітництво та закордонний досвід в галузі екологічної експертизи.

24. Система Кодексів та Законів, що регулюють природокористування в Україні.
25. Відповідальність за екологічні правопорушення.
26. Екологічний та соціально-економічний збиток від забруднення навколишнього середовища.
27. Основні принципи плати за забруднення довкілля.
28. Порядок стягнення плати за забруднення довкілля.
29. Контроль і управління якістю природного середовища.
30. Критерії та показники економічної ефективності природоохоронних заходів.

4.1.2 Поточний контроль здійснюється шляхом перевірки засвоєння матеріалу при проведенні модульно-рейтингового контролю – МК-1, МК-2.

Питання до першого модульно-рейтингового контролю:

1. Типи організаційних структур екологічного менеджменту підприємства.
2. Підходи до формування екологічних структур підприємства (аддитивно-функціональний та інтегрований).
3. Екологічна служба підприємства: її функції та завдання.
4. Екологічні служби підприємства диференційованого типу.
5. Екологічні служби підприємства інтегрованого типу.
6. Екологічні служби підприємства змішаного типу.
7. Комунікаційний процес в системі екологічного менеджменту підприємства.
8. Адміністративні комунікації в системі екологічного менеджменту підприємства.
9. Фінансові комунікації в системі екологічного менеджменту підприємства.
10. Інформаційні комунікації в системі екологічного менеджменту підприємства.
11. Технологічні заходи щодо охорони атмосферного повітря.
12. Заходи підприємства-водоспоживача щодо охорони поверхневих вод.
13. Документи первинного обліку підприємства з охорони атмосферного повітря.
14. Документи первинного обліку підприємства з охорони поверхневих вод.
15. Структура проектів гранично-допустимих викидів та скидів.
16. Порядок отримання підприємством дозволу на викиди.
17. Порядок організації роботи підприємства при поводженні з відходами виробництва.
18. Проект нормативів утворення відходів виробництва та лімітів на їх розміщення.
19. Порядок розрахунку та сплати підприємством екологічних податків.

20. Державна статистична звітність з питань охорони довкілля.
21. Поняття екологізації персоналу підприємства та відтворення мотивів екологізації.
22. Структура мотивації, визначення складових мотивації.
23. Види мотивації, зовнішні та внутрішні складові мотивації.
24. Рух потреб за А. Маслоу. Первинні та вторинні потреби людини.
25. Зв'язок методів управління персоналом з потребами та інтересами людей.
26. Напрямки формування екологічної орієнтації персоналу.
27. Економічні методи управління персоналом.
28. Соціально-психологічні методи управління персоналом.
29. Організаційно-розпорядчі методи управління персоналом.
30. Екологічні аспекти планування та підбору співробітників із певними властивостями.
31. Організація екологічних тренінгів та роботи з перепідготовки кадрів.
32. Стимулювання до екологічно релевантної поведінки методами компенсації труда персоналу, формування системи заохочень.
33. Екологічне виховання персоналу.
34. Основні аспекти концепції сталого розвитку.
35. Поняття міжнародної організаційно-правової структури реалізації принципів сталого розвитку.
36. Складові міжнародної організаційної структури реалізації принципів сталого розвитку.
37. Пріоритетні напрямки діяльності ЮНЕП.
38. Місце і роль неурядових міжнародних організацій у вирішенні глобальних еколого-економічних проблем.
39. Мета і задачі міжнародної організаційної структури у забезпеченні принципів сталого розвитку.
40. Мета і задачі розвитку міжнародного екологічного права.
41. Міжнародні багатосторонні екологічні угоди.
42. Гнучкі механізми Кіотського протоколу.
43. Економічна та соціальна ефективність реалізації проектів природоохоронних заходів в галузі міжнародного співробітництва.
44. Основні цілі національної екологічної політики.
45. Сутність організаційно-економічного механізму екологічного управління.
46. Складові організаційно-економічного механізму екологічного управління.
47. Критерії ефективності організаційно-економічного механізму екоуправління.
48. Принципи екологічного управління.
49. Міжнародні стандарти екологічного менеджменту (BS 7750, ISO 14000, EMAS).
50. Стан екологічного менеджменту в Україні.
51. Цикл Демінга та його складові.

52. Модель системи екологічного менеджменту згідно ISO 14001.
53. Сутність елементу СЕМ “зобов’язання і екологічна політика”.
54. Сутність елементу СЕМ “планування”.
55. Сутність елементу СЕМ “впровадження і функціонування”.
56. Сутність елементу СЕМ “вимірювання та оцінювання”.
57. Сутність елементу СЕМ “аналіз з боку керівництва та вдосконалювання”.
58. Визначення екологічного менеджменту, складові системи екологічного менеджменту підприємства.
59. Функції та принципи екологічного менеджменту підприємства.
60. Нормативно-правове забезпечення впровадження і реалізації екологічного менеджменту на підприємстві.
61. Системний підхід в екологічному менеджменті.
62. Фактори зовнішнього середовища підприємства прямого впливу, які стимулюють процеси екологізації.
63. Фактори зовнішнього середовища підприємства опосередкованого впливу, які стимулюють процеси екологізації.
64. Процесний підхід в екологічному менеджменті.
65. Ефекти від впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві.
66. Стратегічне управління в екологічній сфері.
67. Місія підприємства, її основні характеристики.
68. Система еколого-економічних цілей і завдань підприємства, основні характеристики цілей.
69. SWOT-аналіз, як інструмент стратегічного управління.
70. Складові екостратегії за М. Портером.
71. Типи екологічної стратегії.
72. Сутність концепції “чистого виробництва”.
73. Напрямки реалізації концепції “чистого виробництва”.
74. Формування програми заходів з підвищення екологічної чистоти виробництва.
75. Формування екологічної культури підприємства.

Питання до другого модульно-рейтингового контролю:

1. Поняття екологічного контролінгу.
2. Цілі та завдання екологічного контролінгу.
3. Сутність, об’єкт, інструменти еколого-економічного аналізу.
4. Структура економіко-екологічного аналізу на підприємстві.
5. Аналіз шансів/ризиків.
6. Екологічні баланси.
7. ABC/XYZ-аналіз матеріалів.
8. Формалізовані методи еколого-економічного аналізу.
9. Класифікація екологічних витрат підприємства.

10. Етапи розробки і впровадження системи обліку та аналізу екологічних витрат на підприємстві.
11. Складання переліку видів діяльності екологічного характеру для оцінки ековитрат.
12. Розробка методики оцінки величини екологічних витрат.
13. Виявлення бази для виміру екологічних витрат.
14. Формування процедури проведення аналізу екологічних витрат та складання звіту для керівництва.
15. Впровадження системи обліку та аналізу екологічних витрат.
16. Розподіл обов'язків в галузі обліку та аналізу екологічних витрат між підрозділами підприємства.
17. Поняття та модель процесу оцінки екологічної результативності діяльності підприємства.
18. Поняття екологічного аспекту, результати управління екологічними аспектами підприємства.
19. Підходи до ідентифікації екологічних аспектів діяльності підприємства.
20. Оцінка параметрів впливу підприємства на навколишнє середовище та можливостей контролю екологічних аспектів виробництва.
21. Система показників екологічної результативності діяльності підприємства.
22. Принципи формування показників екологічної результативності.
23. Показники екологічності системи адміністративного управління.
24. Показники екологічності системи адміністративного управління для оцінки співвідношення економічної та екологічної результативності.
25. Показники екологічності виробничої системи.
26. Показники стану навколишнього природного середовища.
27. Дерево екологічних показників European Green Table.
28. Контроль у сфері використання сировини і матеріалів.
29. Організація контролю забруднення атмосферного повітря.
30. Організація контролю використання водних ресурсів.
31. Контроль у сфері поводження з твердими відходами.
32. Соціально-екологічні показники.
33. Стадії життєвого циклу продукції, поняття екологічної оцінки життєвого циклу продукції.
34. Технологічні карти виробничих процесів.
35. Технологічний контроль роботи очисних споруд.
36. Оптимізація технологій очищення стічних вод.
37. Поняття екологічного аудиту, його місце в системі екологічної оцінки.
38. Причини виникнення екологічного аудиту.
39. Розвиток екологічного аудиту в Україні.
40. Основні цілі і завдання екологічного аудиту.
41. Стратегічні завдання екологічного аудиту.
42. Основні принципи ефективного екоаудиту.
43. Види екологічного аудиту.

44. Об'єкти екологічного аудиту.
45. Суб'єкти екологічного аудиту.
46. Класифікація екологічного аудиту за окремими ознаками.
47. Цільовий екоаудит.
48. Процедура проведення екологічного аудиту.
49. Етап підготовчих робіт екоаудиту.
50. Планування програми екологічного аудиту.
51. Схема загальної процедури розробки та реалізації програми екологічного аудиту.
52. Основний етап програми екологічного аудиту.
53. Заключний етап програми екологічного аудиту.
54. Методи і технології проведення екологічного аудиту.
55. Інформаційне забезпечення екологічного аудиту.
56. Кількісна і якісна оцінка в системі екологічного аудиту.
57. Зміст звіту з екологічного аудиту.
58. Екологічний консалтинг.
59. Умови проведення обов'язкового екологічного аудиту.
60. Діяльність аудиторів.
61. Відповідальність замовника та аудитованого підприємства.
62. Напрямки використання результатів екологічного аудиту.
63. Зміст виробничого екоаудиту підприємства.
64. Зміст фінансового екоаудиту підприємства.
65. Екоаудит підприємства на відповідність.
66. Система планів підприємства, місце екологічних програм-проектів в ній.
67. Обґрунтування екологічних заходів при формуванні екологічної програми.
68. Показники соціальної та економічної ефективності екологічної програми підприємства.
69. Оптимізація екологічної програми підприємства.
70. Врахування фактора часу при визначенні економічної ефективності природоохоронної програми.
71. Соціальні наслідки виробничої діяльності.
72. Роль екологічного знання і пізнання у формуванні нового типу суспільства.
73. Формування індивідуальної екологічної культури.
74. Розвиток екологічної освіти і виховання у формуванні екологічного мислення.
75. Соціальне значення екологічного мислення.

4.1.3 Підсумковий (семестровий) контроль – іспит.

Питання до підсумкового (семестрового) контролю – іспиту – складаються із теоретичних питань до першого та другого модульно-рейтингового контролю.

4.1.4 Перелік питань до контролю залишкових знань з вивченої дисципліни:

1. Функції та завдання екологічної служби підприємства.
2. Типи екологічних служб підприємства.
3. Комунікаційний процес в системі екологічного менеджменту підприємства.
4. Технологічні заходи щодо охорони атмосферного повітря.
5. Заходи підприємства-водоспоживача щодо охорони поверхневих вод.
6. Документи первинного обліку підприємства з охорони атмосферного повітря.
7. Документи первинного обліку підприємства з охорони поверхневих вод.
8. Порядок організації роботи підприємства при поводженні з відходами виробництва.
9. Документація підприємства з питань організації екологічного управління.
10. Порядок розрахунку та сплати підприємством екологічних податків.
11. Державна статистична звітність з питань охорони довкілля.
12. Виробничий екологічний контроль.
13. Державний екологічний контроль діючого підприємства.
14. Поняття екологізації персоналу підприємства.
15. Сутність екологічної орієнтації менеджменту персоналу та її складові.
16. Напрямки формування екологічної орієнтації персоналу.
17. Екологічні аспекти планування та підбору співробітників із певними властивостями.
18. Мотивація персоналу до екологічно релевантної поведінки, формування системи заохочень.
19. Екологічне виховання персоналу.
20. Поняття міжнародної організаційно-правової структури реалізації принципів сталого розвитку.
21. Складові міжнародної організаційної структури реалізації принципів сталого розвитку.
22. Місце і роль неурядових міжнародних організацій у вирішенні глобальних еколого-економічних проблем.
23. Мета і задачі міжнародної організаційної структури у забезпеченні принципів сталого розвитку.
24. Мета і задачі розвитку міжнародного екологічного права.
25. Економічна та соціальна ефективність реалізації проектів природоохоронних заходів в галузі міжнародного співробітництва.
26. Основні цілі національної екологічної політики.
27. Принципи екологічного управління.
28. Міжнародні стандарти екологічного менеджменту (BS 7750, ISO 14000, EMAS).

29. Модель та елементи системи екологічного менеджменту згідно ISO 14001.
30. Визначення екологічного менеджменту, складові системи екологічного менеджменту підприємства.
31. Функції та принципи екологічного менеджменту підприємства.
32. Нормативно-правове забезпечення впровадження і реалізації екологічного менеджменту на підприємстві.
33. Документація підприємства з питань охорони навколишнього середовища.
34. Формування екологічної культури підприємства.
35. Поняття екологічного контролінгу.
36. Система обліку екологічної діяльності підприємства.
37. Сутність, об'єкт, інструменти еколого-економічного аналізу.
38. Структура економіко-екологічного аналізу на підприємстві.
39. Класифікація екологічних витрат підприємства.
40. Етапи розробки і впровадження системи обліку та аналізу екологічних витрат на підприємстві.
41. Поняття та модель процесу оцінки екологічної результативності діяльності підприємства.
42. Поняття екологічного аспекту, результати управління екологічними аспектами підприємства.
43. Підходи до ідентифікації екологічних аспектів діяльності підприємства.
44. Система показників екологічної результативності діяльності підприємства.
45. Зв'язок екологічних наслідків з економічними результатами діяльності підприємства.
46. Стадії життєвого циклу продукції, поняття екологічної оцінки життєвого циклу продукції.
47. Методи інтегральної оцінки екологічної результативності діяльності підприємства.
48. Технологічні карти виробничих процесів.
49. Технологічний контроль роботи очисних споруд.
50. Оптимізація технологій водоочистки.
51. Поняття екологічного аудиту його місце в системі екологічної оцінки.
52. Основні цілі і завдання екологічного аудиту.
53. Види екологічного аудиту.
54. Об'єкти і суб'єкти екологічного аудиту.
55. Класифікація екологічного аудиту за окремими ознаками.
56. Процедура проведення екологічного аудиту.
57. Методи і технології проведення екологічного аудиту.
58. Стратегічне і тактичне управління екологічною ситуацією.
59. Соціальні наслідки виробничої діяльності.
60. Розвиток екологічної освіти і виховання у формуванні екологічного мислення.

5. ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І НАВЧАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

5.1 Основна та додаткова література

Основна література

1. Буравлев Ю.М. Промислова екологія і технології основних виробництв / Буравлев Ю.М., Ступін О.Б., Милославський О.Г. – Донецьк: ДонНТУ, 2008. – 568 с. – 171 с.
2. Екологічне управління: підручник / [В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін.] – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
3. Екологічний менеджмент: навчальний посібник / [В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк та ін.]. – К.: Знання, 2006. – 366 с.
4. Екологічний менеджмент і аудит: навч. посіб. / [С.С. Рижков, С.М. Літвак, В.А. Скороходов та ін.]; під ред. С.С. Рижкова. – [3-тє вид., випр. і допов.]. – К.: Професіонал, 2009. – 208 с.
5. Экологическая экспертиза: учеб. пособие / [В.К. Донченко, В.М. Питулько, В.В. Растоскуев и др.]; под ред. В.М. Питулько. – [3-е изд., стер.]. – М.: Изд. центр “Академия”, 2005. – 480 с.
6. Экологический мониторинг: учеб.-мет. пособие для вузов / [Т.Я. Ашихмина, Т.Я. Кантор, А.Н. Васильева и др.]; под ред. Т.Я. Ашихминой. – Киров: Константа, 2005. – 416 с.
7. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: підручник. / Мельник Л.Г. – [3-тє вид., випр. і допов.]. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 367 с.
8. Прокопенко О.В. Екологізація інноваційної діяльності: мотиваційний підхід: монографія / Прокопенко О.В. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2008. – 392 с.
9. Сталий розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем: навчальний посібник / [Н.В. Караєва, Р.В. Коран, Т.А. Коцко та ін.]. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2008. – 384 с.
10. Системы экологического менеджмента для практиков / [Дайман С.Ю., Островкова Т.В., Заика Е.А., Сокорнова Т.В.]. – М.: Изд-во РХТУ им. Менделеева, 2004. – 248 с.
11. Садеков А.А. Механизмы эколого-экономического управления предприятием: монография. / Садеков А.А. – Х.: Издательский дом «ИНЖЭК», 2004. – 224 с.
12. Царенко О.М. Основи екології та економіка природокористування / Царенко О.М., Несветов О.О., Кадацький М.О. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 592 с.

Додаткова література

1. Акимова Т.А. Экология. Человек – Экономика – Биота – Среда: учебник [для студентов вузов] / Т.А. Акимова, В.В. Хаскин. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 495 с.
2. Глушкова В.Г. Экономика природопользования: учеб. пособие / Глушкова В.Г., Макар С.В. – М.: Гардарики, 2003. – 448 с.
3. Ілляшенко С.М. Управління екологічними ризиками інновацій: монографія / С.М. Ілляшенко, В.В. Божкова; за ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 214 с.
4. Стадник В.В. Менеджмент: посібник / [В.В. Стадник., М.А. Йохна]. – К.: Академвидав, 2003. – 464 с.
5. Экология и экономика природопользования / [Э.В. Гирусов, С.Н. Бобылев, А.Л. Новоселов, Н.В. Чепурных]; под ред. проф. Э.В. Гирусова, проф. В.Н. Лопатина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2002. – 519 с.
6. Экономико-экологический рейтинг в системе управления предприятием: [монография] / А.А. Садеков, О.Б. Балакай, А.В. Половян, А.В. Родионов. – Донецк: ДонНУЭТ, 2008. – 173 с.

5.2 Перелік рекомендованої літератури

1. Закон України “Про екологічну експертизу” № 45/95-вр від 09.02.1995 р. із змінами і доповненнями.
2. Закон України “Про екологічний аудит” № 1862-іу від 24.06.2004 р. із змінами і доповненнями.
3. Кирсанова Т.А. Экологический контроллинг – инструмент экоменеджмента / [Кирсанова Т.А., Кирсанова Е.В., Лукьянихин В.А.]; под ред. к.е.н. В.А. Лукьянихина. – Сумы: Изд-во «Козацький вал», 2004. – 222 с.
4. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: [монография] / Е.В. Лапин. – Сумы: ИТД “Университетская книга”, 2004. – 360 с.
5. Савченко О.Ф. Економіко-управлінські проблеми охорони навколишнього природного середовища на підприємствах України: теорія, методологія, практика / Савченко О.Ф. – К.: РВПС НАН України, 2001.–248с.
6. Торопцева А.Н. Экономический анализ системы менеджмента экологического качества промышленного предприятия: монография / А.Н. Торопцева, Б.И. Герасимов. – Тамбов: Изд-во Тамбов. гос. техн. ун-та, 2006. – 148 с.
7. Фінансово-економічний аналіз: підручник / [Буряк П.Ю., Римар М.В., Биць М.Т. та ін.]; під заг. ред. П.Ю. Буряка, М.В. Римара. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 528 с.

8. Экологический менеджмент: учебное пособие [И.С. Масленникова, Л.М. Кузнецов, В.Н. Пшенин]. – Санкт-Петербург, 2005. – 200 с.